

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI / 633

TÜRKİYE I. DİNÎ YAYINLAR KONGRESİ

TEBLİĞLER-MÜZAKERELER

31 EKİM - 02 KASIM 2003 / ANKARA

Ankara - 2004

Cumhuriyet Dönemi Dinî Yayıncılığın Arka Plânı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

Doç. Dr. İsmail Kara
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Pek muhterem misafirler, Cumhuriyet Dönemi Dinî Yayıncılığın Arka Plânı ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi devâsâ bir konuyu, yirmi dakikalık bir tebliğ içerisinde ne kadar sunabilirim, bu konuda bir kanaatiniz olur zannediyorum. Ama, başkan, benim ağabey dediğim bir hocamızdır, belki bana biraz müsamaha gösterir.

Efendim, 80'inci yılını hatırladığımız Cumhuriyet'in, bu senesi itibariyle, Türkiye'de dinî yayıncılığın geldiği seviye ve bunun Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılama ve Türkiye'yi taşıma açısından durumu nedir sorusu, gerçekten hayatî bir sorudur. Bu soruya müspet cevap vermek isterdik, ben de isterdim; ama, bu soruya, en azından tebliğ sahibi olarak ben, müspet bir cevap verilemeyeceğini düşünüyorum. Dolayısıyla da, hayatî bir problem olarak, dinî yayıncılık konusunda, hem nazarî, hem fikrî, hem de fiilî olarak yapılması gerekenlerin çok gerisinde olduğumuz kanaatindeyim.

Cumhuriyet döneminin bir muhasebesini yapmak için, birkaç kıstas kullanarak meseleyi anlatmaya çalışacağım.

Kısa bir kronoloji yapacak olursak; Cumhuriyet'teki dinî yayıncılığın akışı itibariyle birinci dönem olarak; 1920-1924 ki, burada, Cumhuriyet'in ilânını değil de Büyük Millet Meclisi'nin açılışını esas alıyorum. Hatta, Sebîlü'r-Reşad Mecmuası'nın kapatılışı itibariyle 1925 arası, daha sonraki dönemlerle kıyaslanamayacak ölçüde farklı bir dönemdir. Bu dönem biz, II. Abdülhamid döneminde başlayan II. Meşrutiyet dönemiyle hayli bir yükseliş gösteren dinî yayıncılığın, hem seviye, hem de muhteva itibariyle bir devamı olarak görebiliriz.

İkinci dönem, 1924, 1925-1947 arası dönemdir. Bu dönem, dinî yayıncılığın bazı

sivrilmiş yıldızları olmakla beraber, en problemlili ve en alt düzeye indiği dönemdir. 1947 ile 1960 arası, bir bakıma Türkiye'nin çok partili hayata girişi ve 1960 İhtilâli arası çökümser, sesi kısık ve fakat olabildiğince geriye dönmeye, açıkları kapatmaya, halka inmeye çalışan bir temayülü var. Burada, hem kitap, hem dergi olarak bir yeniden canlanmanın olduğunu müşahede ediyoruz.

1960 İhtilâli ve 1980 İhtilâli, fevkalâde önemlidir. Bu ihtilâllerin ikisi de -28 Şubat yânlığından kurtulmamız lâzım- ilk tahmin edilenin aksine, Türkiye'deki dinî yayıncılığı fevkalâde süratlendirmiş ve artırmıştır. Bu süratlendirme ve artırma, sadece sayısal bir şey değil, aynı zamanda muhtevaya ilişkindir. Bu dönem için, birkaç hususun üzerinde durmamız lâzım. Biri, 1961 Anayasasıyla ilgili bir durumdur. Yani, 1961 Anayasası'nın hürriyetçi bir Anayasa oluşu, Türkiye'de sadece İslâmî hareketlerin canlılığına değil, bildiğiniz gibi, sosyalist hareketlerin de canlılığına yol açmıştır. Bu yol açma, kendiliğinden mi olmuştur, yoksa plânlanan bir şey midir, en azından bunu soru olarak söyleyelim. Buna benim cevaplarım var; ama, burada, buna girecek hâlimiz yoktur.

İkinci husus; İmam-Hatip Okullarının ve peşi sıra 1959 yılında Yüksek İslâm Enstitülerinin açılışıyla birlikte, en azından İmam-Hatip Okulu talebelerinin ders kitabı ve kültür kitabı ihtiyacının ortaya çıkardığı hem bir vasat, hem bir talep var. Bu vasat ve talep, üzerinde durulmamış bir konudur. Aslında hangisinin üzerinde durulmuştur, o da ayrı. Bunu 1947-1960 dönemi için önemli bir husus olarak hesaba katmak lâzım.

Bir diğer husus, bu da fevkalâde önemli, Türkiye'de belki ilk defa, ama peşi sıra birçok şeyi belirleyecek ve bana sorarsanız birçok meseleyi örtecek şekilde bir tercüme hareketinin başlamış olmasıdır. Aslında, bu tercüme hareketinin, 1960 İhtilâlinden sonra, tek tük başladığını maddî olarak biliyoruz; fakat, bunların hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur. Ama, 1964 yılından sonra -ki bunun ben 60 İhtilâliyle ve 61 Anayasasıyla çok alâkası olduğunu tekrar edeyim- Türkiye'de dinî yayıncılık ve dinî hareketlenmelerle, askerî müdahaleler arasında müspet bir ilişki vardır. Bu, konuşulması ve tartışılması gereken bir bahistir. Bu tercüme hareketi, Türkiye'deki din kültürünü, dini algılama biçimini, hatta ve hatta dini yaşama biçimini, hem aydınlar katında, hem de bir nebze okumuş-yazmışlar katında fevkalâde etkilemiş ve değiştirmiştir. Bu etkileşim ve değiştirme sürecinin, ben, Türkiye'nin kendi sahip olduğu dinî kültür açısından bozucu etkiler yaptığını da düşünüyorum. Bu etkiler hâlâ devam etmektedir. Müspet etkiler de olmuştur hiç şüphesiz; ama, üzerinde yoğunlaşılması gereken, yani akademisyenlerin çalışması gereken alan -maalesef bu konuda hiç çalışılmamıştır- bu tercümeyle birlikte gelen din anlayışı ve dinî yaşantının ciddi bir değişikliğe uğraması hâdisesidir.

Burada bir ara cümle söylememe müsaade ediniz. Türkiye, 1947 yılında, 1925 yılında bıraktığı yere dönmeye teşebbüs etmiştir. Bu, çok önemli bir teşebbüstür. Aradan, kronolojik

olarak baktığınız zaman çok kısa bir zaman geçmiştir; bir toplumun hayatında yirmi sene, yirmi üç sene, yirmi beş sene çok kısa bir dönemdir; ancak, dinî hayat, dinî düşünce ve dinî yayınlar açısından çok uzun bir dönemdir. Fakat, 1947'de, bu işlerle uğraşan insanlar, 1925'te kaldıkları noktaya dönerek –yüzde yüz dönmek zaten mümkün olan bir şey değil– buradan devam etme niyetini izhar ettiler. 1960'tan sonra olan bu tercüme hareketleri, yine şahsî fikrim olarak altını çizerek söyleyeyim; Türkiye'nin bıraktığı yere ve kendi devâsâ müktesebatına, hususen modernleşme dönemindeki devâsâ müktesebatına ve aldığı mesafelere dönüşü, hem psikolojik olarak, hem fiilî olarak ortadan kaldırmıştır. O kadar ki, bugün İlahiyat fakülteleri bile, kahir ekseriyeti itibariyle, 1924 öncesinde, Türkiye topraklarında dinî yayın ve dinî neşriyat konusunda ne oldu, –hocaların beni mazur görsünler, meslektaşlarım da beni affetsinler– bunu ciddî bir mesele olarak ele almadılar.

1980 sonrası, sadece İran İnkılâbı dolayısıyla bir farklılık gösterir, onun dışında 1960 İhtilâli ve 61 Anayasasıyla gelen hat devam etmiştir.

Bu kronolojik malumattan sonra, madde madde bazı hususlar üzerinde durmak istiyorum.

Altını çizmek istediğim ilk husus; 1920-1924 yılları yani kronolojik olarak benim birinci dönem olarak adlandırdığım dönem istisna edilirse, 1950 yılına kadar bir vâkıa olarak dinî yayıncılıktan bahsetmek mümkün değildir. Birkaç tane eser vardır, bunların bir kısmı da büyük eserlerdir. Bunların üzerinde vaktim elverdiği ölçüde duracağım ama, bir vâkıa olarak dinî yayıncılıktan bahsedemeyiz. 1925-1950 arası yayınlanan kitapların adedi, fevkalâde azdır, bunların tedavülü fevkalâde sınırlıdır, dolayısıyla böyle bir şey söz konusu değildir.

Hepinizin bildiği bir anekdotu tekrar okumak isterim. 1934 yılında Eşref Edip, Hz. Muhammed diye bir kitap yayınlıyor. Bu kitabın, hangi kitap olduğu hâlâ belli değil. Ben Akseki'nin kitabı olduğunu düşünüyorum; ama, bu belli değil. Kendisine yazılan resmî yazıda şöyle deniliyor: “Biz, her ne şekil ve sûrette olursa olsun, memleket dahilinde dinî neşriyat yapılarak, dinî bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dinî bir zihniyet fideliği vücuda getirilmesine taraftar değiliz. Zatiâlilerinin, herkesçe de müsellemlenilen ilim ve faziletinize hürmetkânz; ama, günün bu kabil neşriyata tahammülü olmadığını siz de takdir edersiniz.” Bu yazının genellikle abartılarak dikkat çekilen tarafı “biz her ne şekilde olursa olsun, memleket dahilinde dinî neşriyata taraftar değiliz” cümlesidir. Bence, en az bunun kadar dikkat edilmesi gereken cümlesi, “günün bu kabil neşriyata tahammülü olmadığı”dır. Nedir bu tahammül? Bu, aslında, yine konuşulması gereken bir meseledir, burayı geçmek durumundayım.

Esasen dinî ilimlerle uğraşmayan bir zat, Ali Kemal Aksüt, 1946 yılında, Laura Veccia Vaglieri diye bir zattan, “Bir Garplı Gözüyle Müslümanlık” diye bir kitap tercüme ediyor.

Bu kitabın ön sözünde, Ali Kemal Aksüt, şunu söylüyor: "Yirmi senedir dinî kültürden tamamiyle mahrum kaldıkları için, vicdanî bir dalâlet içinde bulunan gençlerimiz." Vicdanî dalâlet vurgusunun altını çizmek isterim.

İkinci işaret etmek istediğim nokta, 1924, 1925-1950 yılları arasında, Türkiye'de ne kadar kayda değer yayın varsa, bunların hepsi resmî yayındır. Bu da, çift taraflı olarak, yani hem müspet hem menfî yönüyle –müspet tarafını da çok önemsiyorum- fevkalâde önemli bir hâdisedir. Resmî yayıncılar şunlar: Diyanet İşleri Başkanlığı, Evkaf Umum Müdürlüğü, Maarif Vekâleti, İstanbul Hukuk Fakültesi. Bu listeye, bir başka açıdan tekrar bakmamız lâzım. Diyanet İşleri Başkanlığı hariç bu listede yer alan kurumların hepsi bu işten çekilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın durumunu da ciddî olarak konuşacağız. Fakat, 1947-1950 arasındaki bütün kayda değer dinî yayınların resmî kurumlar tarafından yapılmış olması fevkalâde önemlidir. Burada, hem Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı'nın hem de Oturum Başkanı'nın altını çizdiği Elmalılı Tefsiri ve Tecrîd-i Sarih fevkalâde önemli bir başarıdır. Ne yazık ki, Diyanet İşleri Başkanlığı, biriyle olan hukukunu tamamen terk etmiştir. Bana sorarsanız, Diyanet'in buna hakkı yoktur. İkincisini yani Tecrîd-i Sarih'i de, akıl almaz bir şekilde –bildiğim kadarıyla- dokuz senedir basmamaktadır. Hem de hiçbir şeyine güvenilmez bir akademisyenin lüzumsuz yazıları dolayısıyla. Gerekçenin de bu olduğunu öğrendim. Onun için diyorum ki ben, Diyanet İşleri Başkanlığı, Elmalılı Tefsiri'ni doğru dürüst yayınlasın, Tecrîd-i Sarih'i aynı şekilde basmaya devam etsin, ondan sonra bu ikisine de sahip çıksın. Bugün, bunlara sahip çıkmaya hakkı yok diye düşünüyorum. Bunu da, bizi misafir edenler bir küçük tariz olarak kabul etsinler.

Üçüncüsü, felsefî olarak, düşünce tarihi itibarıyla de önemli olan bir noktadır. Bu dönemdeki dinî yayınlarda, bugün de devam eden bilimperest bir tutum hâkimdir –yumuşatalım isterseniz- yani dinî metinlere bilim merkezli, akılcı ve ciddî ölçüde pozitivist bir bakış açısı hâkimdir. Bunlar farklı farklı kategorilerdir. Yalnız, bu dönemi, neredeyse tek başına taşıyan Ahmet Hamdi Akseki merhumun 1944 yılında basılan eserinin adını, örnek olmak üzere zikretmek isterim: İslâm Tabîî ve Umumî Bir Dindir. Bu başlık yani, hem tabîî kelimesi, hem de umumî kelimesi, aslında bu temayüllerle doğrudan örtüşen bir adlandırmadır ve bana sorarsanız problemlili bir adlandırmadır. Yalnız, bu süreci daha iyi anlayabilmek için, Cumhuriyet döneminde iki yayın grubunun ki –bunun tesadüf olduğunu kesinlikle düşünmüyorum- biri, Resmî Ay Gazetesi'nin neşriyatıdır. Bu yayın grubu, 1927 yılında, din hakkında tamamen antropolojik ve ilâhî mânada dini reddeden ve herkesin okuyabileceği düzeyde kitaplar yayınlamıştır. Bunlara bir tepki olduğunu düşünüyorum.

İkincisi de, bir Ermeni-Türk vatandaşı olan Lütfü Levonyan'ın, 1930-1933 yılları arasında, yine hiçbir şekilde ilâhî özellik taşımayan bir din anlayışı yerleştirmek için gayret gösterdiğini söyleyebiliriz.

Sayın Başkanım, yirmi dakikam bitti, müsaadeniz olursa, bu genel hatlar üzerinde durduktan sonra, süratle Diyanet İşleri Başkanlığı konusuna intikal edeyim. Sayın Başkanın son on dakikasını bu şekilde istismar ederek –istismar kelimesinin içinde aynı zamanda bereketlendirme de var- bunu yapmaya çalışayım.

Efendim, Diyanet İşleri Başkanlığı, benim Cumhuriyet'in birinci dönemi dediğim 1920-1924 yılları sonrasında kurulan bir kurumdur. Diyanet İşleri Başkanlığı, hemen söyleyelim ki, Türkiye'nin ihtiyacı, Türkiye'nin talepleri ve Türkiye'yi taşıma kapasitesi itibariyle, yayıncılık açısından –bunu net olarak söylememiz lâzım- zayıf bir durumdadır; müsaadeniz olursa, geri bir durumdadır da demek isterim. Bunu aynı zamanda kendi problemim olarak da kabul ediyorum.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ne yaptığını anlayabilmek için, en azından iki şeye bakmak lâzım; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapısal durumu, acaba buna müsait miydi? İkincisi, diyelim ki Diyanet İşleri Başkanlığı geri, vasat bir durumdadır. Şimdi, yapısal şartları itibariyle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üst düzeyde dinî yayıncılık problemini hem taşıması, hem bereketlendirmesi, hem yayması, bana sorarsanız mümkün değildir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın böyle bir statüsü hâlâ yoktur.

Mukayese unsuru olarak, elimizde önemli bir tecrübe var. Bu da, tamamen Cumhuriyet dönemine ait bir tecrübe, Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti bünyesinde kurulan Telifat ve Tetkikat-ı İslâmiye Heyeti'nin, neredeyse bir yıl içinde yani, 1923 yılı içerisinde yayınladığı eserlerle, bu eserlerin müelliflerini –Bu eserlerin kaliteleri ve bu eserlerin istikametleri açısından önemli bir yıl. Tekrar ediyorum, bu tamamen Cumhuriyete ait bir tecrübedir. Sayın Mehmet Görmez Beyefendi, bir zuhul eseri olarak Şer'iyye ve Evkaf Vekâletini Osmanlılara atfetti- süratle size okumak isterim. Şemsettin Günaltay, İslâm Tarihi; İzmirli İsmail Hakkı, el-Cevabü's-Sedid fi Beyani Dini'd-Tevhid –Anglikan Kilisesine Cevap- İzmirli İsmail Hakkı, Yeni İlmî Kelam, Cilt 1; Abdülaziz Çavuş, İçkinin Hayatı Beşerde Açtığı Rahneler ve bunun Arapçası; Ferit Kam'ın tercümesi, Mebadi-i Felsefeden İlm-i Ahlâk; yine, Abdülaziz Çavuş'un Anglikan Kilisesine Cevap (hem Türkçesi, hem Arapçası) ve Şemsettin Günaltay'ın İslâm'da Tarih ve Müverrihler'i. Bu listedeki Arapça neşirleri ben daha önceki araştırmalarımda bulamamıştım, benim müzakerecim olan Mehmet Bey bunu tespit etti, kendisine müteşekkirim.

Bir yıl içerisinde ve Cumhuriyet döneminde yapılan bu yayınların kalitesini biz, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1924-2003-2004 yılları arası yayınlarında bir hat ve istikamet olarak göremeyeceğiz, göremediğimiz kanaatindeyim. Burada, hiç şüphesiz, Diyanet'in –biraz önce işaret ettiğim- yapısal ve mevzuatla ilgili konumu önemlidir.

Cumhuriyet döneminin kazanımları diyebileceğimiz, dinî yayın sıçramaları ki, bunlar büyük sıçramalardır. Yalnız, bunlar bence esas alınamaz. Bunlar arasında Diyanet İşleri

Başkanlığı'nın da aktif olarak görev aldığı neşriyat vardır. Bunlardan biri, ilk cildi önce yayınlandığı için Tecrîd-i Sarîh tercüme ve şerhidir, ikincisi de Elmalılı Hamdi Efendi'nin Tefsiri'dir.

Burada bir şeyi belirtmek isterim: Aslında, 1926 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir Kur'an meali ve bir hadis mecmuası yayınlama kararı aldığı zaman, istihsal etmek istediği ve varmak istediği yer bu kitaplar değildi. Mütevazı bir meal ve tefsir, mütevazı bir hadis mecmuası düşünüyordular. Arkada da, muharrik fikir olarak, İslâm dini, hurafe ve batıl inançlardan arındırmak vardı. Böyle devâsâ iki eser neşri söz konusu değildi. Bu mütevazı kararı, devâsâ bir boyuta çıkararak, bilebildiğimiz tek kişi vardır, o da Ahmet Hamdi Akseki'dir. Yani, hem müellifleri hem de resmî kurumları, bu projenin boyutlarının değiştirilmesi ve bambaşka bir noktaya –hâlâ aşılamayan bir noktaya- taşınması konusunda bence Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın desteği, kararı, müzaheretini yanında, esas öne çıkarılması gereken kişi, Ahmet Hamdi Akseki'dir.

Genelkurmay Başkanı, Erkan-ı Harbiyeyi Umumiye Reisi Fevzi Çakmak merhumun talebi üzerine, Akseki'nin kaleme aldığı Askere Din Dersleri Kitabı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı ilk ve hacimli kitaplardan biridir. Talep eden Genelkurmay Başkanlığı'dır ve askerlere tevzi edilmiştir. Evkafla, yani Vakıflar Umum Müdürlüğüyle de böyle bir ilişkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

Sayın Başkan, on dakikam da doldu galiba.

Oturum Başkanı – Biraz daha var. Konu çok önemli ve bir tebliğci gelmediği için vaktimiz var, biraz geniş kullanıyorum.

Doç. Dr. İsmail Kara – Son olarak, çok süratle, hususen 1924-50 arası sıçramalar diyebileceğimiz yayınlar ve bunların kurumları -bu kurumlar da önemli- hakkında kısaca bilgi vermek istiyorum.

Bunlardan biri, biraz önce üzerinde durduk, Tecrîd-i Sarîh Tercüme ve Şerhi'dir. İkincisi, ilk baskısı 1933 yılında yapılan ve neredeyse 1970'lere kadar Türkiye'de en çok satan dinî kitap olan ve İmam-Hatip neslinin yetişmesinde de çok rol oynayan Ahmet Hamdi Akseki'nin İslâm Dini kitabıdır. Fevkalâde önemlidir. Muhtevalar üzerinde duramıyorum. Hak Dini Kur'an Dili var. Özellikle üzerinde durulması gereken iki yayın var. Bunların ikisi de, Hasan Âli Yücel merkezli fakat resmî teşebbüslerdir. Burada yalnız, Hasan Âli Yücel'in, Akseki'ye benzer –bambaşka konumda- çok önemli bir rol üstlendiğinin altını çizelim. Biri, İslâm Ansiklopedisi teşebbüsüdür. Bizim yetiştiğimiz yıllarda İslâm Ansiklopedisi, müsteşriklerin kitabı olarak tanıtılmıştır. Biz öyle okuduk, bunun bir hakikat payı var. Ama, İslâm Ansiklopedisi aslında Türk ilim âleminin ve siyasî merkezinin çok büyük iddiayla ortaya çıktığı bir yayın faaliyetidir. İslâm Ansiklopedisi, çok önemlidir. Hasan Âli Yücel'in, bu projeyi Ankara'ya değil de İstanbul'a tevcih etmesi ve dolayısıyla

böyle bir istikamete girmesini önemsemek lâzım. İslâm Ansiklopedisi entelektüel olarak, vatandaş düzeyinde değil, dinî yayıncılıkta çok önemli bir merhaledir. Bildiğiniz gibi nispeten buna karşı olarak hazırlanan İslâm-Türk Ansiklopedisi'nin ömrü kısa olmuştur.

Hasan Âli Yücel Bey merkezli olan bir başka büyük dinî yayıncılık hareketi, Şark Klâsikleridir. Şark Klâsikleri, hâlâ önemini muhafaza etmektedir. Böyle toplu bir yayın, Türkiye'de ne resmî kurumlar, ne Diyanet İşleri Başkanlığı ne de özel kurumlar tarafından gerçekleştirilebilmiştir. Burada, genellikle edebiyat ve tasavvuf ağırlıklı metinlerin seçildiği söylenir. Bu, kısmen doğrudur. Mevlevî bir aileden gelen Hasan Âli Yücel'e de uygun düşer. Ama, hâdise bu değildir. Hâdise, daha büyüktür, mukaddime başta olmak üzere...

Bu arada, din dersi kitaplarını zikretmek lâzım. Biliyorsunuz, 1924, 1931 ve 1939 yıllarında farklı mekânlarda ortadan kalkan din eğitimi, 1947'de tekrar konuyor, ondan sonra Türkiye farklı bir süreç yaşıyor. Fakat, bu arada inip çıkan bir din dersi kitapları hareketi var. Muhteva olarak önemseyebileceklerimizin sayısı çok fazla değil ve fakat, sayı olarak ciddiye almamız gereken bir hacimdir.

Son bir hâdise de, Ömer Nasuhi Bilmen merhumun, ilk baskısı 6 cilt olan, Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmûsu'na değineyim ve sözlerimi Hukuk-u İslâmiye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmûsu'na, İstanbul Hukuk Fakültesi tarafından ve başında Sıddık Sami Onar, Hüseyin Nail Kubalı ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun bugün bile anlamakta zorlanacağımız fevkalâde medihkâr ifadeleriyle yayınlanan İslâm hukuku müdevvenatına işaret ederek bitireyim. Hem Başkanın, hem sizin sabırlarınızı istismar ettiysem özür dilerim.

Hürmetler ederim efendim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı – İsmail Beye çok teşekkür ediyorum. Aslında vaktimiz imkân verse de daha geniş olarak dinleseydik, çok daha fazla yararlanacaktık. İnşallah yayınlandığında da aynı şekilde yararlanacağız.

Tebliğin müzakerecisi olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Dr. Mehmet Bulut Bey var. On beş dakika içerisinde tamamlayabilirseniz memnun olurum.

Buyurun.